

Η συνδρομή του παιδικού graphic novel, της πολιτισμικής εικονολογίας και της Ιστορίας στην ανάπτυξη του διαπολιτισμικού σεβασμού στους νεαρούς αναγνώστες

Ρόζη Αγγελάκη

aggelaki.rosy@gmail.com

Ιστορικός, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΤΕΠΑΕ ΑΠΘ, Διδάσκουσα ΠΤΔΕ ΑΠΘ, ΣΕΠ ΕΑΠ

Περίληψη. Στο πλαίσιο ερευνών με αντικείμενο την αναγνωστική ανταπόκριση των παιδιών, εγχώριες και διεθνείς πολυπολιτισμικές μελέτες εξετάζουν πώς η επιστήμη της Παιδικής Λογοτεχνίας ωθεί τα παιδιά στη συνειδητοποίηση και αποδοχή μιας διαφορετικής κουλτούρας και φυλής. Το Βυζάντιο, ως χοάνη πολιτισμών, αποτελεί την ιδανική θεματική για συγγραφείς ώστε να καλλιεργήσουν τον διαπολιτισμικό σεβασμό στο παιδί- μάλιστα, με τη βοήθεια της επιστήμης της Ιστορίας. Σήμερα, χάρη στη χρήση καινοτομιών που υπακούουν στις τάσεις των μεταμοντέρνων θεωρητικών προσεγγίσεων από συγγραφείς για παιδιά, άνθιση γνωρίζει το είδος των graphic novel. Εν προκειμένω, θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο στο έργο *1453- graphic novel* του Μανούση Ορέστη, σε εικονογράφηση Παγώνη Νίκου (Εκδόσεις Anubis, 2008) ευαισθητοποιείται το αναγνωστικό κοινό πολιτισμικά και, διαβάζοντας για τη συμβίωση και αλληλεπίδραση λαών με διαφορετικά ήθη και πεποιθήσεις, του εμφυσείται η ιδέα της αμοιβαίας αναγνώρισης ανθρώπων με διαφορετική προέλευση και νοοτροπία.

Λέξεις κλειδιά: Παιδικό βιβλίο, graphic novel, εικονογραφήγηση, Ιστορία, Διαπολιτισμικός σεβασμός

To Graphic Novel για παιδιά

Ο όρος graphic novel ή εικονογραφήγηση αναφέρεται σε μια νεότερη λογοτεχνική φόρμα που βασίζεται στη διπλή κωδικοποίηση- δηλαδή, στη λεκτική και οπτική τροπικότητα-, που κερδίζει διαρκώς έδαφος τόσο εντός, όσο και εκτός συνόρων (Ραϊνίο, 1990: 53- 83; Wolk, 2007: 31, 61-2). Στη σημερινή εποχή, στην οποία ο κόσμος γίνεται αντιληπτός και στο επίπεδο των αισθήσεων αλλά και σε εκείνο των εννοιών, επισημαίνεται η ιδιαίτερη σχέση των γραφιστικών αφηγήσεων με τη Λογοτεχνία για παιδιά, καθώς πολλοί από τους δημιουργούς των ιδιαίτερων αυτών πολιτισμικών αγαθών, μέσα από τους γλωσσικούς κώδικες, τα σκίτσα, τις εικόνες, τις λεζάντες, κ.λπ., που χρησιμοποιούν, επιλέγουν συχνά να αποτυπώσουν στα δημιουργήματά τους ιδεολογίες που χαρακτήριζαν σε παλαιότερες εποχές (Σκαρπέλος, 2001: 41-2) με σκοπό την παρουσίαση ηρώων και γεγονότων από το ένδοξο παρελθόν σε άτομα όλων των ηλικιών- και τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα, στους νεαρούς αναγνώστες (Schwarz, 2006: 58-64).

Η επιλογή και η οργάνωση των εικόνων στα παιδικά βιβλία ανέκαθεν αποτελούσε σημαντικό θέμα, καθώς πρόκειται για παράσταση που απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις: Πρόκειται για το χιουμοριστικό διάλειμμα που οπτικοποιεί σκηνές και γεγονότα, περιγράφει πρόσωπα, εκφράζει αφηρημένες έννοιες, αλλά και συναισθηματικές καταστάσεις. Σήμερα δίδεται περισσότερο βάρος στην πολύτροπη λειτουργία των

αναπαραστάσεων, οι οποίες αποτυπώνονται περισσότερο βελτιωμένα και ανάγλυφα συγκριτικά με παλαιότερες εποχές. Τους λόγους για την εξέλιξη αυτή που σημειώθηκε, μάλλον θα πρέπει κανείς να τους αναζητήσει στο κοινωνικο-πολιτισμικό πεδίο (π.χ., στο ψηφιακό επικοινωνιακό πλαίσιο)- λόγοι που, με τη σειρά τους, εκτίναξαν το ενδιαφέρον των εκδοτών, των συγγραφέων και των γονέων για βιβλία με παιδαγωγική αξία, αλλά και αισθητική δομή (Kalantzis & Cope, 1999: 681-682; Μυλωνάκου-Κεκέ, 2005: 557-568).

Σχετικά με τα εικονογραφημένα έργα και ιδιαίτερα τις εικονογραφιστικές αφηγήσεις για παιδιά που αφορούν στη βυζαντινή περίοδο, αυτά συνιστούν μοντερνιστικό φαινόμενο στο χώρο του παιδικού βιβλίου. Το εν λόγω φαινόμενο αποδίδεται τόσο στην εμπορικότητα του είδους, όσο και στην ανάγκη που πρόβαλλε ολοένα και περισσότερο για κάλυψη της θεματικής του Βυζαντίου στην Παιδική Λογοτεχνία. Ειδικότερα, στη σύγχρονη εποχή, χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας, στην επαναστατική ανεύρεση νέων τεχνικών εκτύπωσης, λ.χ. με λέιζερ, αλλά και στη χρήση καινοτομιών και, γενικότερα, μη παραδοσιακών χαρακτηριστικών που υπακούουν στις τάσεις των μεταμοντέρνων θεωρητικών προσεγγίσεων από λογοτέχνες για παιδιά, τα ριζοσπαστικά όσον αφορά στο σχεδιασμό, τη δομή και τη θεματολογία τους παιδικά *graphic novels* είναι περισσότερο θελκτικά στον ανήλικο αναγνώστη και δύνανται να του γεννήσουν συναισθήματα (και ενσυναίσθηση), όπως και ενδιαφέρον για τα αναφερόμενα ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα (Γιαννικοπούλου, 1995).

1453 - *Graphic Novel*, Μανούσης Ορέστης, εικονογράφιση Παγώνης Νίκος, Εκδόσεις Anubis 2008

Το 1453 κυκλοφόρησε συμβολικά, λίγο πριν την 555η επέτειο της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης. Στο εξώφυλλο χαρακτηρίζεται ως *graphic novel* και, ουσιαστικά, πρόκειται για μια γραφιστική αφήγηση με ιδιότυπο στυλ: Ο δημοσιογράφος, ιστορικός και λάτρης των *comics* Ορέστης Μανούσος, εργάστηκε από κοινού με τον γλύπτη, *art director* και *visualizer* Νίκο Παγώνη για τη δημιουργία μιας ρεαλιστικής εικονογράφησης, που να παραπέμπει σε φωτογραφίες ή κινηματογραφικά στιγμιότυπα και να συνοδεύει επιτυχώς τα γραφόμενα. Η στενή τους, λοιπόν, συνεργασία πάνω στην οπτικοκειμενική φόρμα του έργου είναι ο λόγος για τον οποίο στην προκειμένη περίπτωση δε θα αντιμετωπιστεί ο καθένας ως σεναριογράφος και εικονογράφος ξεχωριστά, αλλά ως συνδημιουργοί. Σκοπός των δυο νεαρών δημιουργών ήταν να παρουσιάσουν ευχάριστα και πρωτότυπα στα παιδιά έννοιες και γεγονότα που σχετίζονται με μια από τις σημαντικότερες περιόδους του παρελθόντος, την πιο κρίσιμη στιγμή της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η πλαστικότητα των απεικονιζόμενων μορφών, το χιούμορ και ο προφορικός λόγος στα πάνελς και τα μπαλόνια είναι τα κυριότερα στοιχεία που σε μια πρώτη ανάγνωση επιτρέπουν την πραγματοποίηση ενός τέτοιου εγχειρήματος και το καθιστούν προσιτό στον ανήλικο αναγνώστη. Η επιμελημένη προσπάθεια που, ωστόσο, επέδειξαν οι δύο δημιουργοί για τη συγκέντρωση των ιστορικών πληροφοριών, φαίνεται πως αποδεσμεύουν το έργο αυτό από την παιδικότητα και την απλοϊκότητα: Με την επισταμένη έρευνά τους καταφέρνουν, εκτός από το να διασκεδάσουν το παιδικό κοινό, και να το εξοικειώσουν με ένα άγνωστο θέμα: Την αυτοθυσία των Κρητών, κατά τη διάρκεια της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης.

Ίσως εδώ θα πρέπει να αναφερθεί το εξής: Οι Κρήτες ήταν εξαιρετικοί πολεμιστές και ιδιαίτερα δεινοί τοξότες και ακοντιστές. Χάρη στην ομαδική και σκληρή τους εκπαίδευση-εφάμιλλη της σπαρτιατικής- που ξεκινούσε από την ηλικία των επτά ετών, ήταν περιζήτητοι

υποψήφιοι για τα μισθοφορικά στρατεύματα στα ελληνικά νησιά, τη Σπάρτη, τη Μακεδονία, αλλά και την Ασία και την Αφρική. Κυρίαρχο ρόλο στην εκπαίδευσή τους είχε το κυνήγι με το τόξο, το οποίο χρησιμοποιούνταν αρχικά από τους ναύτες για την αντιμετώπιση των πειρατών. Το κρητικό τόξο, σύμφωνα με τις διασωθείσες πηγές, κατασκευαζόταν από κέρατα και εντόσθια ζώων κατά τα ανατολικά πρότυπα, ωστόσο (βάσει των ιερογλυφικών τοιχογραφιών που χρονολογούνται στα 2000 π.Χ. περίπου και αρκετών παραστάσεων σε νομίσματα της ίδιας εποχής) το τράβηγμα του τόξου από τους Κρήτες γινόταν από το στήθος, και όχι από το αυτί όπως στην Ανατολή. Το δε τόξο και τα βέλη τους οι Κρήτες τα μετέφεραν μέσα σε έναν *γορυτό* (σακίδιο), που κρεμούσαν στην πλάτη ή τον ώμο τους (Δετοράκης 1990: 90-129, Ξανθουδίδης, 1909: 58 κ.ε.). Εν προκειμένω, το συγκεκριμένο έργο γίνεται αντιληπτό πως, παρότι πραγματεύεται ιστορικό περιεχόμενο, δεν είναι απαραίτητως προσανατολισμένο στη δράση ή διδακτικό, αλλά οι δημιουργοί του στοχεύουν (και) στην ανάδειξη πτυχών της Ιστορίας που θεωρούνται, ίσως, σχετικά «ερεβώδεις» και αφορούν «ανώνυμες» πληθυσμιακές ομάδες που, ενώ ενεπλάκησαν σε μεγαλειώδη ιστορικά φαινόμενα, μάλλον έχουν τεθεί στο περιθώριο του επίσημου ιστοριογραφικού και λογοτεχνικού λόγου.

Ειδικότερα, τώρα, αναφορικά με το θέμα και την πλοκή του έργου, η πρωτοπρόσωπη αυτοβιογραφική αφήγηση του βιβλίου ταυτίζεται σε πολλά σημεία με τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα του Μαΐου του 1453 και γίνεται είτε μέσα από πλαίσια-παπύρους, είτε μέσα από διαλόγους. Μέσω αυτής ο αναγνώστης μαθαίνει πως η άλλοτε κραταιά βυζαντινή αυτοκρατορία βρισκόταν τώρα σε παρακμή, απομονωμένη από τα κράτη και τα βασίλεια της Δυτικής Ευρώπης και αποδεκατισμένη από την πανώλη, την ενωτική και ανθενωτική διαμάχη υπέρ και εναντίον της Ένωσης των Εκκλησιών, την τρεφόμενη από τις προφητείες γενική δεισιδαιμονία που προμήνυαν το τέλος της Κωνσταντινούπολης, τις διαμάχες των Γενοβέζων και των Βενετών στο λιμάνι της, αλλά και τις αλλεπάλληλες πολιορκίες των Οθωμανών- μάλιστα, οι τελευταίοι έσφιγγαν συνεχώς τον κλοιό, καθώς είχαν καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών της αυτοκρατορίας σε Ασία και Ευρώπη και δούλευαν πυρετωδώς με τον πολυάριθμο στρατό και τις πανίσχυρες πολιορκητικές μηχανές τους για την πλήρη κατάληψή της. Το παραπάνω σκηνικό, οπωσδήποτε, συμπληρώνει η περιγραφή της σθεναρής αντίστασης του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Το παιδικό κοινό ενημερώνεται για τη βοήθεια που ζήτησε ο βασιλέας από τη Δύση, τον αδελφό του και Δεσπότη του Μυστρά, αλλά και την Κρήτη -βοήθεια που τελικά έφθασε στην Κωνσταντινούπολη απ' τα χίλια παλικάρια του Σφακιανού Μανούσου Καλλικράτη. Ανάμεσα στους γενναίους Κρήτες τοξότες που ανταποκρίθηκαν πρόθυμα στην έκκληση για βοήθεια και ενεπλάκησαν σε μια μάχη σώμα με σώμα βρισκόταν και ο νεαρός Νικηφόρος Καλλέργης, ο μυθοπλαστικός αφηγητής που εξιστορεί τα γεγονότα ανακαλώντας τα στη μνήμη του, όπως ακριβώς τα έζησε. Ο αυθόρμητος νέος που διψούσε για έρωτα και περιπέτεια καταγράφει όσα βίωσε στο προσωπικό του ημερολόγιο, τονίζοντας συχνά τον άνισο αγώνα των Βυζαντινών έναντι των πανίσχυρων Οθωμανών.

Έμφαση εδώ -όπως είναι αναμενόμενο- δίδεται στην περιγραφή της αυτοθυσίας του βυζαντινού αυτοκράτορα που, υπό τη σκέπη του χριστιανικού Θεού και εις το όνομα της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, ένωσε υπηκόους και συμμάχους, συντονίζοντας ακούραστα τον αγώνα τους. Αυτή, κατά κύριο λόγο, διαπιστώνουμε πως αποδίδεται με τα γραφιστικά σήματα που χρησιμοποιούνται με ηχητική λειτουργία και χειρίζονται ελεύθερα τις ονοματοποιίες: Π.χ., ο ήχος «μπουμ» της *μπομπάρδας*, η αγωνία και ο θυμός των δρώντων προσώπων ή οι δυνατοί κρότοι των σκηνών του έργου που δίδονται εντός

μπαλονιών με περιγράμματα αποτελούμενα από πριονωτά δόντια, κ.λπ. Έτσι, η σχέση εικόνας και κειμένου συνιστά μια διπλή αφήγηση. Οι εικόνες προετοιμάζουν τον αναγνώστη για όσα πρόκειται να διαβάσει προκαλώντας το ενδιαφέρον του, ενώ οι γραμμές που παρεμβάλλονται ανάμεσά τους και τα χρώματα δίνουν την ψευδαίσθηση της κίνησης στις μορφές και υποβάλλουν συναισθήματα.

Εκείνο που, ωστόσο, μάλλον ιντριγκάρει έτι παραπάνω το παιδί- αναγνώστη, είναι το ότι το δράμα του αφηγητή για την πολιορκία -και, εν τέλει, την κατάκτηση της «αιώνιας πόλης»- συνυπάρχει με τον πόνο που αισθάνεται ο ίδιος σε προσωπικό επίπεδο, εξαιτίας του έρωτά του για την καθολική Γενουάτισσα Σουλβάνα και τον θάνατό της· τοιουτοτρόπως, η προσωπική ιστορία του Νικηφόρου αποκτά ιστορική διάσταση- πράγμα που καθιστά στο συγκεκριμένο έργο τα όρια μεταξύ Ιστορίας και μυθοπλασίας δυσδιάκριτα. Δεδομένου, λοιπόν, πως αφενός στο βιβλίο ο λόγος συνυπάρχει με την εικόνα -που άνετα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «διαμεσολαβημένη εμπειρία» (Yannicorouliou 2002)-, αφετέρου δε οι συγγραφείς βασίζονται στην εν λόγω σύμπραξη για να εκφράσουν γεγονότα και ψυχικές διαθέσεις, θα χαρακτηρίζαμε μάλλον πρωτότυπη την απόδοση της συναισθηματικής φόρτισης του Νικηφόρου με κοντινές λήψεις (close ups), λ.χ. στα δακρυσμένα μάτια του και το συνοφρυωμένο πρόσωπό του ή μέσω της χρήσης του μαύρου φόντου από το οποίο «ξεπηδούν», κυρίως, οι εικόνες που αναπαριστούν τις άσχημες στιγμές του αφηγητή: Όταν χάνει την αγαπημένη του Σουλβάνα ή όταν βάζονται τα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Ουσιαστικά, τα χρώματα και οι διαβαθμίσεις τους χρησιμοποιούνται εδώ ώστε να βιώσει και το αναγνωστικό κοινό την απογοήτευση που ένιωσε και ο πρωταγωνιστής, μιας και το χρώμα σχετίζεται με το ανθρώπινο ασυνείδητο και δύναται να αφυπνίσει συναισθήματα (Kress & Van Leeuwen, 2002, Σιβροπούλου, 2004: 123-137). Από τα ανωτέρω γίνεται σαφές πως η εκφραστική διττότητα που απορρέει στο 1453 από τη σύμπλευση κειμένου και εικόνας -σε αντίθεση με την «ψυχρή» και τυπική λεκτική παράθεση των ιστορικών ντοκουμέντων- καλλιεργεί στον νεαρό αναγνώστη την επονομαζόμενη και φαντασιακή ενσυναίσθηση. Η δημιουργία ενός μεταβατικού χώρου στο κειμενικό σύμπαν του συγκεκριμένου έργου, ωθεί το κοινό να βιώσει τις σκέψεις και τις εμπειρίες των δρώντων λογοτεχνικών προσώπων, δεδομένου πως οι εικονικές παραστάσεις, αφενός, εγγράφονται ταχύτερα στη μνήμη του παιδιού, αφετέρου, είναι δυνατόν να ενεργοποιήσουν περισσότερα και ισχυρότερα συναισθήματα (Whitlock, 2006).

Αναφορικά, δε, με την πιστή απόδοση των γεγονότων, των ονομάτων, των ημερομηνιών και των λεπτομερειών αναφορικά, φερ' ειπείν, με τις ενδυμασίες ή τα όπλα όσων έλαβαν μέρος στην πολιορκία της Πόλης, οι δημιουργοί αναφέρουν στον πρόλογο του βιβλίου τους πως συμβουλευτήκαν ιστορικές πηγές. Έτσι, η εικόνα χρησιμοποιείται ως ιστορικό τεκμήριο και ως οπτικό ντοκουμέντο. Συνακόλουθα, η αλληλεπιδραστική σχέση εικόνας-αναγνώστη λαμβάνει σάρκα και οστά, με αποτέλεσμα το παιδί να δανείζεται στοιχεία από τον κόσμο της εικόνας και να τα προσαρμόζει στις καθημερινές του ανάγκες. Αποκτά, επίσης, ερέθισμα ώστε να θέτει ερωτήματα ιστορικού περιεχομένου, να εξάγει συμπεράσματα, να κατανοεί το ρόλο της Λογοτεχνίας και τη σύνδεσή της με την ιστορική και τη συλλογική μνήμη, να γνωρίζει τις κοινωνικές σχέσεις και να αποκτά ένα είδος ευαισθησίας απέναντι στα πράγματα και τις εμπειρίες ζωής. Καθίσταται, λοιπόν, μέσα από το έργο αντιληπτός και ο σκοπός της Διδακτικής της Ιστορίας που, μέσα από τα ξεχωριστά της θεωρητικά και μεθοδολογικά σχήματα, προσανατολίζεται -μεταξύ άλλων- στην εξοικείωση των παιδιών με ένα σώμα γνώσεων και τη μύησή τους στη διερεύνηση και κριτική ανάγνωση των ιστορικών πηγών. Ωστόσο, αξίζει εδώ να σημειωθεί πως η υποκειμενικότητα των πηγών είναι

εμφανής, αρκεί να συγκρίνει κανείς τον τρόπο χρήσης τους από τους ιστορικούς για την ερμηνεία και την κατανόηση του παρελθόντος και τις αντιφάσεις που παρουσιάζουν οι ερμηνείες αυτές μεταξύ τους (Hallam, 1969: 3-12, Little, 1983: 27-32). Επιπλέον, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως το ανήλικο αναγνωστικό κοινό εν προκειμένω εξοικειώνεται και με τη χρήση των πολλαπλών αφηγήσεων, ενώσω ωθείται να «αισθανθεί» την Ιστορία ως μέρος της δικής του βιωματικής εμπειρίας, αφενός μεν ως προϊόν ατομική ψυχολογικής διεργασίας, αφετέρου δε ως κοινωνικά διαμεσολαβημένη πράξη (Walsh, 1985: 152-153, Moniot, 2002: 55-57).

Ο διαπολιτισμικός σεβασμός και η επικοινωνιακή δύναμη της μεταμοντερνιστικής Λογοτεχνίας για Παιδιά. Συμπεράσματα

Καθώς οι συγγραφείς για παιδιά γνωρίζουν τη δύναμη της Παιδικής Λογοτεχνίας για την ανατροπή στερεοτύπων αντιλήψεων, εκδηλώνουν τη διάθεσή τους να διδάξουν στο ανήλικο αναγνωστικό τους κοινό τον διαπολιτισμικό σεβασμό, μέσα από πλήθος επιλογών θεμάτων, αλλά και υφολογικών και αφηγηματικών τεχνικών που προωθούν την αλληλοκατανόηση και την αφομοίωση του *Διαφορετικού*. Ιδιαίτερα στα έργα που πραγματεύονται την Ιστορία, παρατηρείται πως οι σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις, δεδομένης, μάλιστα, της έξαρσης της ξενοφοβίας, ωθούν τους συγγραφείς να παρωθήσουν με τη σειρά τους τα παιδιά να εμπεδώσουν την Ιστορία ως αποτέλεσμα ωσμώσεων, ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανόμοιων εθνοτικών ομάδων και να ενσταλάξουν στις παιδικές συνειδήσεις την ετερογένεια ως κομμάτι της Ιστορίας ενός λαού, αλλά και ως στοιχείο εμπλουτισμού της εθνικής του ταυτότητας (Cummins, 2002: 10). Το συγκεκριμένο βιβλίο πρέπει να αναφερθεί ότι στοχεύει σε μια περισσότερο αληθοφανή αφήγηση, η οποία προσδίδει στο έργο τη δύναμη που κρύβει μια προσωπική μαρτυρία και, κατ' επέκταση, δημιουργεί στο παιδί την αίσθηση της εμπιστευτικότητας: Η ιστορία, δηλαδή, εκφέρεται σε πρώτο γραμματικό πρόσωπο, με τον αφηγητή να μετέχει στην ιστορία πχ ως κεντρικός ήρωας. Επιπλέον, ο συνολικός τρόπος γραφής ενθαρρύνει τις υποκειμενικές αναγνώσεις των αναγνωστών, προϊδεάζοντάς τους σχετικά με την πολλαπλή ερμηνεία των ιστορικών συμβάντων- άποψη που στηρίζεται στο γεγονός πως το κοινό διαβάζει τα τεκταινόμενα υπό τη μορφή ενός ημερολογίου και μέσα από το πρίσμα της καταγραφής ενός προσωπικού δράματος. Ενώσω, μάλιστα, του προσφέρονται πλούσιες οπτικές εμπειρίες, έχει τη δυνατότητα να ταυτιστεί με τον νεαρό αφηγητή, που έμμεσα του μεταδίδει τις σταθερές και διαχρονικές αξίες της αφοσίωσης, της πίστης και της ανδρείας.

Όμως, παράλληλα με την τόνωση του εθνικού αισθήματος των παιδιών, δίδεται στους αναγνώστες και η ευκαιρία για την ανάπτυξη της «πολιτισμικής εγγραμματοσύνης», καθώς η αγάπη καταδεικνύει την ανάγκη για λείανση των φυλετικών αντιθέσεων που διαχώριζαν και διαχωρίζουν τους ανθρώπους: Η αποδοχή της αλλόφυλης Σουλβάνας από πλευράς του Νικηφόρου και η υπεράσπισή της από τους φανατισμένους Βυζαντινούς μέσα στη δίνη του πολεμικού κλίματος, αναντίρρητα αποσκοπούν στο να καλλιεργήσουν στο παιδί τον διαπολιτισμικό σεβασμό, καθώς και να του μεταδώσουν το μήνυμα πως η αληθινή αγάπη δεν γνωρίζει φυλή, θρήσκευμα ή οποιαδήποτε άλλη διάκριση (Αναγνωστοπούλου, 2004: 350-355; Γιαννικοπούλου 2007: 189-205). Ουσιαστικά, με όχημα τον αγνό έρωτα που θριαμβεύει σε βάρβαρες συνθήκες, το εθνικό γίνεται καθολικό και οι αναγνώστες οδηγούνται στην κατανόηση καίριων ζητημάτων καθώς προβάλλονται αγωνίες, πόθοι και αντιλήψεις που, συνήθως, αφορούν όλους τους λαούς, ανεξαρτήτως καταγωγής. Με απλά

λόγια, δια της ανάπτυξης τρυφερών αισθημάτων μεταξύ αλλόφυλων και, μάλιστα, η γέννηση ενός έρωτα μέσα σε αντικειμενικά απέλπιδες καταστάσεις, μπορεί να “μεταφραστεί” ως προσπάθεια των δημιουργών να περάσουν στο αναγνωστικό κοινό το μήνυμα της αισιοδοξίας, της δύναμης που αντλεί κάποιος όταν μοιράζεται τις δυσκολίες που προκύπτουν και του άρρηκτου συνδέσμου που δημιουργείται μεταξύ δυο ανθρώπων όταν αυτοί συμπάσχουν. Ταυτόχρονα, προβάλλεται όχι μόνο η δυνατότητα συνύπαρξης με τον Άλλο αλλά και η συναισθηματική σύνδεση ή ταύτιση μαζί του. Η προβολή εναλλακτικών όψεων της πραγματικής ζωής και η ομαλή ένταξή τους στο φαντασιακό και το ασυνείδητο των παιδιών ώστε να ενταχθούν οι όψεις αυτές αργότερα στο κυρίαρχο σύστημα, γίνεται με τρόπο συμβολικό και ανοικτό σε ανακάλυψη και καθιστά το εικονογραφημένο -και, γενικά επιβεβαιώνει πως η Παιδική Λογοτεχνία αποτελεί - το ιδανικό μέσο για τη συνειδητοποίηση των διαφορετικών πολιτισμικών κατηγοριών, αναπαραστάσεων, διακρίσεων και αξιών εκ μέρους των παιδιών, καθιστώντας, ταυτόχρονα, κατανοητή την κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική εμπειρία, με αποτέλεσμα να συγκροτείται επιτυχώς η διαπολιτισμική συνείδηση και η κοινωνική ταυτότητα, στη βάση της πλουραλιστικής ηθικής (Καλλέργης, 1995: 80 και 124-5; Μαρκίδης & Καρακίτσιος, 2004: 351).

Αντί επιλόγου

Ομολογουμένως, καθώς εισερχόμαστε στη σύγχρονη εποχή γίνεται αντιληπτό πως η στατική διαχείριση του υλικού στα ιστορικά μυθιστορήματα για παιδιά υποχωρεί: Οι συγγραφείς αποδίδουν μεν τις συνθήκες της εποχής που αναπαριστούν, όμως, πια δίδουν και τη δέουσα σημασία στην αναπαραγωγή του ιστορικού υλικού με την απαιτούμενη «ζώσα» πνοή. Ταυτόχρονα, τα κενά της Ιστορίας συμπληρώνονται χάρη στη μυθοπλαστική αναπαραστάση των «αμελητέων», μέχρι πρότινος λεπτομερειών, μετουσιώνοντας τα πραγματικά γεγονότα σε ιστορικές και λογοτεχνικές αφηγήσεις που θωρούν την πραγματικότητα πανοραμικά και καλειδοσκοπικά. Βασικός σκοπός, ωστόσο, αυτής της «δυσπιστίας» απέναντι στην καθεστωτική περιγραφή των γεγονότων και την κοινότοπη παράθεση των χρονολογιών δεν αποτελεί η απομνημόνευσή τους, αλλά η καλλιέργεια κριτικής ιστορικής συνείδησης και η -δια της συνοπτικής παρουσίασης ιστορικών προσώπων και πεπραγμένων- έκθεση, αφενός της «εσωτερικότητας» της Ιστορίας, αφετέρου δε της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει τη μεθοδολογική αντιμετώπιση των ιστορικών φαινομένων.

Επιπροσθέτως, στα μεταμοντέρνα ιστορικά έργα για παιδιά, όπως το συγκεκριμένο που εξετάζεται εδώ, ως ενοποιητικό στοιχείο μεταξύ των ανθρώπων αναδεικνύεται ο έρωτας, ενώ η «πρωτεύουσα της Ρωμανίας» δεν παρουσιάζεται πια ως μονοεθνική· άλλωστε, αυτό δεν αντιπροσωπεύει την πραγματικότητα και, επιπλέον, προδίδει τάσεις προγονοπληξίας από μεριάς των συγγραφέων. Πλέον, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε τη σημερινή τάση της Παιδικής Λογοτεχνίας i) να εμφυσά στον αναγνώστη τον πολυφυλετικό και πολυθρησκευτικό χαρακτήρα της βυζαντινής αυτοκρατορίας και, δια της επισήμανσης της οικουμενικότητας του Βυζαντίου, ii) να καλλιεργεί στα παιδιά μια συνείδηση συλλογική, που να εκτείνεται στην πεποίθηση πως ανήκουν όλα τους σε μια ευρύτερη κοινότητα (την ευρωπαϊκή) με κοινή πολιτισμική κληρονομιά. Θεωρούμε πως όσα περιγράφηκαν εν συντομία παραπάνω αντικατοπτρίζουν την επιθυμία των δημιουργών του πραγματευόμενου graphic novel να αποδώσουν τον οικουμενικό χαρακτήρα της αυτοκρατορίας και, μέσα από την προβολή της πολυπολιτισμικής κοινωνίας του Βυζαντίου,

να προϊδεάσουν τον ανήλικο αναγνώστη πως οι κοινωνίες είναι με τον τρόπο τους ετερογενείς. “Διαβάζοντάς” την πρόθεση των δημιουργών του πραγματευόμενου graphic novel να μνησθεί το κοινό τους στην αναγνώριση ατόμων πολυεπίπεδα διαφορετικών από το ίδιο, διαφαίνεται ότι συμερίζονται, κατά κάποιον τρόπο, τις απόψεις για τον παιδαγωγικό ρόλο της Λογοτεχνίας, αλλά και τη συμβολή της αναφορικά με την υιοθέτηση από μέρους των παιδιών συμπεριφορών που προσβλέπουν στην ειρηνική τους συνύπαρξη με τον Άλλο (Λαλαγιάννη, 2003), στη σύλληψη της ιδέας της ετερότητας και της πολυπλοκότητας του κόσμου και, κατ’ επέκταση, στη διαμόρφωση της ταυτότητάς τους (Κανατσούλη, 2002 : 28-32).

Αναφορές

- Cummins, J. (2002). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια Κοινωνία της Ετερότητας*. (Επιμ.) Ε. Σκούρτου, (Μτφρ. Σ. Αργύρη). Αθήνα: Gutenberg.
- Hallam, R.N. (1969). Piaget and the teaching of history. *Educational Research*, 12, 3-12.
- Kalantzis, M., & Cope, B. (1999). Πολυγραμματισμοί: επανεξέταση του τι εννοούμε ως γραμματισμό και τι διδάσκουμε ως γραμματισμό στα πλαίσια της παγκόσμιας πολιτισμικής πολυμορφίας και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Στο Α-Φ. Χρηστίδης (Επιμ.). “Ισχυρές” και “ασθενείς” γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. *Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού*, Τόμ. 2 (σ. 680-695). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Kress, G., & Van Leeuwen, Th. (2002). Colour as a semiotic mode: notes for a grammar of colour. *Visual communication*, 1 (3): 343-368.
- Little, V. (1983). What is Historical Imagination? *Teaching History*, 36, 27-32.
- Moniot, H. (2002). *Η Διδακτική της Ιστορίας* (Μτφρ. Ε. Κάννερ). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Paivio, A. (1990). *Mental Representations. A dual coding approach*. New York: Oxford University Press.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*, 21 (2), 95–103. Retrieved November 20, 2015, from <https://doi.org/10.1037/h0045357>.
- Schwarz, G. (2006). Expanding Literacies Through Graphic Novels. *English Journal* 95 (6), 58-64. doi: 10.2307/30046629.
- Walsh, W. (1985). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας* (Μτφρ. Φ. Βώρος). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
- Whitlock, G. (2006). The seeing I of the comics. *Modern Fiction Studies*, 54 (2), 965- 979.
- Wolk, D. (2007). *Reading Comics. How Graphic Novels Work and What They Mean*. USA: Da Capo Press.
- Yannicopoulou, A. (2002). When the world meets the picture: the phenomenology of written text in children’s picture book. In B. Cope B.- M. Kalantzis (Eds.), *Proceedings of the learning conference* (p.p. 1-23). Australia: Common Ground.
- Αναγνωστοπούλου, Δ. (2004). Λογοτεχνία και ετερότητα: Η έννοια και η εικόνα του ξένου και του διαφορετικού σε λογοτεχνικές αφηγήσεις για παιδιά. Στο Α. Κατσίκη- Γκίβαλου, (Επιμ.), *Η Λογοτεχνία Σήμερα: Όψεις, αναθεωρήσεις, προοπτικές* (σ. 350-355). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιαννικοπούλου, Α (2007). Βιβλία για μικρά παιδιά σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Στο Χ. Γκόβαρης Χ. - Ε. Θεοδωροπούλου - Α. Κοντάκος, *Η παιδαγωγική πρόκληση της πολυπολιτισμικότητας. Ζητήματα θεωρίας και πράξης της διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*. (σ. 189-205). Αθήνα: Ατραπός.
- Γιαννικοπούλου, Α. (1995). Κριτήρια επιτυχημένης εικονογράφησης παιδικών βιβλίων. *Διαδρομές*, 39, 209-216.
- Δετοράκης, Θ. (1990). *Ιστορία της Κρήτης*. Αθήνα: Mystis Editions.
- Καλλέργης, Η. (1995). *Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

- Κανατσούλη, Μ. (2002). Αμφίσημα της Παιδικής Λογοτεχνίας (ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα). Θεσσαλονίκη: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Λαλαγιάννη, Β. (2003). Αναπαραστάσεις του Αφρικανού στην Παιδική Λογοτεχνία. *Διαδρομές*, 9-10, 9-16.
- Μαρκίδης, Κ., & Καρακίτσιος, Α. (2004). Παιδική Λογοτεχνία και Μετανάστευση: απεικονίσεις του « άλλου» στο νεανικό μυθιστόρημα, «Κάποτε ο κυνηγός» της Ελένης Σαραντίτη. Στο Τ. Τσιλιμένη (Επιμ.), *Πρακτικά του Πανελληνίου Συνεδρίου Το σύγχρονο ελληνικό παιδικό- νεανικό μυθιστόρημα, Βόλος, Μάης 2003* (σ. 347-377). Θεσσαλονίκη: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2005). Ταξιδεύοντας μέσα στην εικόνα. Στο Ο. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (Επιμ.). *Εικόνα και Παιδί* (σ. 557-568). Θεσσαλονίκη: cannot not design publications.
- Ξανθουδίδης, Σ. (1909). *Επίτομος Ιστορία της Κρήτης. Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς. Μετά 30 εικόνων εντός του κειμένου και ενός χάρτου της Κρήτης*. Αθήνα: Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία.
- Σιβροπούλου, Ρ. (2004). *Ταξίδι στον κόσμο των εικονογραφημένων μικρών ιστοριών. Θεωρητικές και διδακτικές διαστάσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σκαρπέλος, Γ. (2001). *Ιστορική μνήμη και ελληνικότητα στα κόμικς*. Αθήνα: Κριτική.